

JUDENJAGD – LOV NA ŽIDY

„V roce 1942, v měsíci září jsme se začali skrývat před Němci, protože probíhaly velké deportace.“¹

Asi bychom měli začít čísly: z 5500 až 6000 Židů, kteří žili v okrese Dąbrowa Tarnowska před začátkem „likvidačních akcí“, jich pouze 150 až 200 přežilo válku. Největší skupina (méně než 100 lidí) přežila v Sovětském svazu; někteří z nich se po roce 1945 vrátili do Polska a byli zaregistrováni tarnówskou či krakovskou kanceláří Ústředního výboru Židů v Polsku. Jiní se vrátili, nakrátko zůstali a pak utekli na Západ, aniž by po sobě zanechali stopu v místní dokumentaci či otisk v paměti místních obyvatel. Odhady týkající se počtu Židů přeživších v úkrytech na území okresu Dąbrowa Tarnowska se liší. Podle neoptimističtějších scénářů, zdůrazňujících všeobecný výskyt fenoménu „pomocné ruky“ mezi Poláky, v okrese Dąbrowa Tarnowska přežilo válku více než 100 Židů. Opatrnější odhady uvádějí asi 50 až 60 přeživších, schovaných ve více než třiceti skrýších různě po celém regionu. Krátce po skončení války zdejší pobočka Ústředního výboru Židů v Polsku (CKŻP)

vytvořila několik seznamů přeživších, kteří se objevili ve městě. Seznamy (viz tabulka 9 v přílohách této knihy) obsahují 110 jmen lidí, kteří přežili válku buď v koncentračních táborech, či v bunkrech a úkrytech, anebo v Sovětském svazu. Byť jsou seznamy užitečné, probouzejí také jisté pochybnosti: zahrnují osoby, které sice po válce přišly do Dąbrowé, ale původně pocházely z jiných oblastí; nelze specifikovat, kde se nacházely úkryty a bunkry Židů; a silně podhodnocují počet dąbrowských Židů, kteří přežili v Sovětském svazu a vrátili se do Polska až poté, co byly tyto seznamy vypracovány. Je tedy otázka, jestli lze snadno akceptovat či odmítnout některý ze scénářů či čísel výše uvedených (tolerance chyb a nedostatek existujících pramenů představují příliš velkou překážku), nicméně důkazy shromážděné pro účely této studie nám umožní postavit údaje na pevný základ a vycházet z předchozích zjištění.

Nejplodnějším autorem písičím o Polácích, kteří zachránili Židy v oblasti Dąbrowé, byl nepochybně Józef Kozaczka, amatérský historik a předseda dąbrowské odbočky asociace polských veteránů (ZBOWiD).² Také není pochyb o tom, že za války Kozaczka pomáhal Židům. V září 1942 zaklepali na jeho dveře a poprosili o pomoc Hinda a Fejga Birnbaum-Windheilovy, dcery místního kováře. Kozaczka jim pomohl získat „árijské“ dokumenty, které oběma mladým ženám umožnily odjet do Německa, kde přežily válku vydávající se za polské „dobrovolné pracovnice“. Ačkoli můžeme oceňovat Kozaczkův pozoruhodný válečný skutek, pozdější texty tohoto amatérského historika, jež jsou plné faktických chyb a často založené jen na neověřených zvěstech, už tolik uznání nevzbuzují. Přesto si Kozaczkovy publikace zaslouží přezkoumání, neboť jejich závěry byly bez dostatečné verifikace akceptovány jinými

historiky a tím se později staly součástí akademického mainstreamu.³ Kozaczka posedlost tématem Poláků, kteří pomáhali Židům, splýnula se zlomyslnou antisemitskou kampaní zahájenou v březnu 1968 Polskou sjednocenou dělnickou stranou. První z jeho článků pod titulkem *To se nám dostalo oplátkou! Poláci pomáhající Židům* se objevil v deníku *Zielony Sztandar*⁴ (Zelená vlajka). Kozaczka se v něm pustil do složité a sporné záležitosti a vrhl se do ní doslova po hlavě:

S odporem a úžasem se dočítám o urážkách a pomlouvačných kampaních, které organizují různé zahraniční židovské kruhy. Obviňují v nich nás Poláky z toho, že jsme nacistům pomáhali vraždit Židy. Je obtížné si představit něco odpornějšího a nepravdivějšího o naší společnosti. Pochopitelně nehodlám o tomto nesmyslu diskutovat, ale chci jen zmínit určitá fakta a události, k nimž došlo v okrese Dąbrowa Tarnowska. My, bývalí vojáci odboje, se děsíme pomluv, které se o nás šíří v Izraeli a jinde. Taková je oplátka za veškerou pomoc, které se dostalo Židům? Za veškerou naši oběť? Kde jsou ti, jejichž životy jsme zachránili? Proč ti Židé, kteří nyní žijí v Izraeli, USA, Německu a jinde, zůstávají potichu?

Další Kozaczkův článek (nazvaný *Platili svými životy za pomoc Židům*) se objevil v deníku *Słowo Powszechnie*, který v roce 1968 stál v čele antisemitské kampaně. Nejpodrobnější text tohoto amatérského historika z Dąbrowě se později objevil v knize *Poláci a Židé, 1939–1945*.⁵ Zde Kozaczka uvádí seznam více než jednoho sta případů, kdy Poláci v okrese Dąbrowa zachránili Židy. „V našem okrese je sto vesnic,“ napsal Kozaczka, „a v každé z nich se skrýval Žid. [...] Za pomoc Židům zaplatilo životem padesát šest Po-

láků, z nich dvacet sedm bylo zabito na místě a dvacet osm zavražděno později v táborech, jedna osoba zahynula na následky bití.“⁶⁶ Bohužel Kozaczkova čísla jsou nepodložená, neexistují žádné náznaky, že by byl proveden nějaký výzkum, žádné odkazy na důvěryhodné zdroje. Navíc je fenomén „pomoci“ definován velmi liberálním způsobem: volným do takové míry, že dlouhý seznam dobrých lidí, kteří během války pomohli Židům, také zahrnuje jednoho polského „modrého“ policistu, který mohl zastřelit prchajícího Žida, ale nakonec se nad tímto nebožákem slitoval a spoušť nestiskl. Tato situace připomíná výměnu názorů, o níž psal jeden přeživší z Tarnowa: „Žil tam fiakrista, nějaký Staszek, který se vychloubal tím, jak mi pomohl za války. Jednoho dne jsem na něho narazil a zeptal jsem se ho, kde k těm lžím přišel: Zatvářil se velice překvapeně: ‚K jakým lžím? Copak si nepamatuješ, kolikrát jsem tě zahlédl ve městě, po deportacích, když už v Tarnowě nebyli žádní další Židi, a nikdy jsem tě neudal Němcům!‘ Tak to byla ta pomoc, kterou se tolik chlubil.“⁶⁷ A co je ještě horší, Kozaczkův seznam „nápomocných“ Židům zahrnuje i Michala Kozika, který, dle tohoto historika z Dąbrowé, mu tvrdil, že zachránil deset Židů. Ve skutečnosti poskytl úkryt třem Židům, které pak koncem roku 1944 zabil sekýrou, když jim došly peníze na placení za úkryt. Kozaczkova publikace nám neříká nic o způsobech pomoci: jednou se jedná o nezištnou pomoc, další je částečně založena na profitu a jiná je celá založena na chamtivosti. Nemáme žádnou představu, zda byli Poláci potrestáni za napomáhání Židům, přestoupení jiných německých příkazů či za jejich zapojení do podzemních aktivit. V závěrečných poznámkách tento předseda dąbrowské odbočky Asociace polských veteránů uvádí asi 150 Židů, kteří se po válce vrátili do Dąbrowé.